

Спеціалізованій вченій раді Д 14.052.03
у Державному університеті «Житомирська політехніка»

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Кучменка Віталія Олександровича
«Євроінтеграційні імперативи трансформації державного управління
антитерористичною безпекою України», подану на здобуття наукового
ступеня доктора наук з державного управління
за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Набуття Україною статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі актуалізує необхідність адаптації системи державного управління антитерористичною безпекою до європейських стандартів, принципів верховенства права, демократичного цивільного контролю та міжвідомчої координації. Європейський Союз розглядає протидію тероризму як комплексну політику, що поєднує превентивні, правові, оперативні та соціальні інструменти, тоді як в Україні система управління у цій сфері все ще зберігає фрагментарність і потребує структурної модернізації.

Особливої актуальності проблема набуває в контексті реформування сектору безпеки і оборони, цифровізації управлінських процесів, посилення інформаційної та кібербезпеки, а також необхідності дотримання стандартів ЄС щодо захисту прав і свобод людини в умовах надзвичайних безпекових ситуацій. Впровадження євроінтеграційних імперативів сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів державної влади, відповідальних за антитерористичну безпеку.

Отже, дослідження євроінтеграційних імперативів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України є своєчасним і



науково та практично значущим, оскільки спрямоване на обґрунтування сучасних механізмів управління, здатних забезпечити національну безпеку держави та успішну інтеграцію України до європейського безпекового простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано в Державному університеті «Житомирська політехніка» відповідно до тематики науково-дослідних робіт: «Забезпечення економічної безпеки територіальних виробничих комплексів» (державна реєстрація № 0120U103443); «Інноваційні механізми публічного управління та адміністрування» (державна реєстрація № 0121U111051); «Розвиток методології та інструментів судової економічної експертизи для оцінки економічних збитків» (державна реєстрація № 0125U001630); «Розробка інструментів державного фінансового аудиту та державного експортного контролю» (державна реєстрація № 0125U002795).

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, що викладені в дисертації, є логічними і послідовними. Обґрунтованість представлених здобувачем наукових положень базується на аналізі інформаційно-нормативної бази, законодавчих актів України, вітчизняних і зарубіжних публікацій.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення теорії державного управління, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених із питань державного управління в Україні.

Ознайомившись з дисертацією Кучменка Віталія Олександровича, зазначимо, що робота відрізняється змістовністю, логічною побудовою викладення матеріалу, комплексним розкриттям досліджуваної проблеми. Завдяки цьому автор досяг поставленої перед собою мети дослідження.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних

засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України.

Для реалізації мети й завдань дослідження використовувалася сучасна наукова методологія, заснована на принципах: системного підходу, специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Методологічну основу дисертації склали такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання:

- аналіз і синтез, індуктивне та дедуктивне пізнання – для уточнення предмета дослідження;

- логічне моделювання – для розробки методологічного забезпечення механізмів забезпечення антитерористичної безпеки України в період трансформаційних змін;

- логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату та визначенні сутності та змісту механізмів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України;

- порівняльного аналізу – для дослідження методологічних підходів, концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних та зарубіжних вчених та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей та спільних характеристик формування та реалізації механізмів забезпечення антитерористичної безпеки України в період трансформаційних змін в різних державах;

- аналізу та синтезу – для оцінки динаміки та результативності механізмів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України;

- системно-аналітичний – для аналізу законодавчих актів та інших

нормативно-правових документів щодо особливостей формування та реалізації трансформації державного управління антитерористичною безпекою України;

– спостереження та теоретичного узагальнення – для розкриття проблем та суперечностей формування та реалізації механізмів забезпечення антитерористичної безпеки України;

- евристичний метод – для обґрунтування концептуальних засад стратегії формування механізмів забезпечення антитерористичної безпеки України;

- методи статистичного аналізу – для визначення ретроспективного і поточного стану механізмів забезпечення антитерористичної безпеки України;

– абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в вирішенні актуальної наукової проблеми в галузі науки державного управління з теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що автором вперше:

- систематизовано та кластеризовано сучасні теорії тероризму за п'ятьма основними вимірами (філософсько-етичним, соціально-культурним, психологічним, політологічним і комунікативним) із застосуванням принципів відбору інтердисциплінарності, дуальності тероризму й контртероризму, контекстуальної релевантності, що дозволяє створити комплексну пояснювальну модель тероризму як динамічного суспільного феномену.

- розроблено комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах інтеграції в європейський безпековий простір, що ґрунтується ключових напрямках міжнародної співпраці з міжнародними інституціями протидії тероризму та фінансуванню тероризму та взаємодії з правоохоронними, розвідувальними, військовими, фінансовими суб'єктами протидії тероризму країн-членів ЄС, та включає: вихідні положення (об'єкт, предмет, мету та завдання); об'єктні характеристики взаємодії та суб'єктний склад; напрями розвитку з Євроюстом (розроблено правові, організаційні, інформаційні та процесуальні положення) та Європолем (обґрунтовано утворення центру взаємодії з Європолем, та встановленні правові, організаційні та безпекові аспекти співпраці).

- обґрунтування багатоваріативної реалізації напрямів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграційних процесів, що ґрунтується на вивченні зарубіжного досвіду країн членів ЄС, та включає наступні напрямки безпекової діяльності: розвідувальна (реалізується службами внутрішньої та зовнішньої розвідки); слідча, оперативна, штурмова діяльність (реалізується правоохоронними та військовими організаціями, які мають як одноособове підпорядкування так і подвійне підпорядкування Міністерству внутрішніх справ та міністерству оборони); протидія фінансуванню тероризму (реалізується спеціальними службами, які можуть виконувати як поліцейську, військову так і адміністративну функцію).

В дисертаційній роботі удосконалено:

- типологію тероризму, яка включає наступні класифікаційні ознаки: 1) за критерієм суб'єкта терористичної діяльності, що поділяється на державний тероризм; антидержавний тероризм; 2) за критерієм мотивації: політичний тероризм; неpolітичний тероризм; 3) за тактикою злочинця: регресивний тероризм; оборонний тероризм; наступальний тероризм; 4.) за програмними цілями терористичних організацій: прямий каузальний тероризм; непрямий

каузальний тероризм; пропагандистський тероризм; 5) за територіальним поділом: внутрішньодержавний тероризм; міжнародний тероризм; сепаратистський тероризм; 6) за напрямом терористичної дії: екологічний тероризм; кібертероризм; псевдопартійний тероризм; міський партизанський тероризм; небулярний (фанатичний) тероризм; мафіозний тероризм; хаотичний тероризм; організована злочинність; релігійний тероризм; 7) за методами протидії тероризму: політичні методи тероризму; військові методи тероризму; варіативні методи тероризму; 8) з точки зору об'єкта нападу: вибірковий тероризм; систематичний тероризм; 9) за ознакою здійснення: політичний тероризм; кримінальний; психологічний; військовий.

- модель нормативно-правового узгодження відсутнього конституційного закріплення «антитерористичного режиму» через розробку спеціального законодавства, що дозволить легітимно застосовувати спеціальні заходи протидії тероризму без введення воєнного стану та забезпечить відповідність міжнародним стандартам дотримання прав людини, що здійснено на основі тривимірного аналізу імплементації Директиви ЄС 2017/541 про боротьбу з тероризмом через призму законодавчого, інституційного та технічного вимірів, що дозволило виявити критичні прогалини у визначенні публічного підбурювання до тероризму, вербування та поїздок з терористичною метою;

- модель реформування системи координації антитерористичної діяльності через трансформацію Антитерористичного центру при СБУ з вертикально-ієрархічної структури радянського типу в горизонтальну міжвідомчу платформу за аналогією з європейським комітетом COSI або механізмом IPCR, що дозволить підвищити оперативність та ефективність реагування на гібридні загрози через децентралізацію повноважень та посилення ролі експертно-аналітичної складової.

При виконанні дослідження набуло подальшого розвитку:

- ідентифікація напрямів становлення та розвитку наукового знання про антитерористичну безпеку, що ґрунтується на застосуванні бібліометричного

аналізу досліджень з питань протидії тероризму, в результаті чого з'ясовано: 1) широкий спектр дослідницьких напрямків вивчення тероризму, що охоплюють багато предметних галузей; 2) лідерами у дослідженнях про тероризм є США та Велика Британія, де існують активні наукові центри та університети, що спеціалізуються на цій темі; 3) важливість мультидисциплінарного підходу та міжнародного співробітництва для ефективної боротьби з тероризмом та розробки комплексних стратегій протидії цій проблемі.

- обґрунтування, що сучасна архітектура кризового реагування, яка сформувалася в процесі еволюції від Маастрихтського до Лісабонського договорів, базується на трирівневій системі управління (стратегічний, оперативний, технічний рівні), що забезпечує необхідну вертикальну та горизонтальну координацію дій, а ключовим інструментом адаптивності цієї моделі є механізм Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), який дозволяє ефективно мобілізувати ресурси Спільної політики безпеки та оборони;

- напрями трансформації національної системи антитерористичної безпеки в умовах еволюції загроз від локального екстремізму до повномасштабного державного тероризму російської федерації, що дозволило обґрунтувати необхідність концептуального переходу від традиційної правоохоронної моделі до інтегрованої системи національної оборони з комплексною протидією гібридним загрозам. Виявлено критичні дисфункції міжвідомчої координації, зумовлені фрагментарністю інформаційних ресурсів та відсутністю єдиної автоматизованої платформи для обміну даними між СБУ, МВС та іншими силовими структурами, що створює інформаційні розриви та унеможливорює оперативне реагування на динамічні загрози в режимі реального часу.

- доведення, що ефективність нової безпекової архітектури ЄС (фундаментальний перехід від об'єкто-орієнтованого захисту до комплексної концепції системної стійкості, що нормативно закріплено у Стратегії Союзу безпеки на 2020–2025 роки через законодавчу синергію Директиви 2022/2557

про стійкість критичних суб'єктів, Директиви 2022/2555 про кібербезпеку та Регламенту 2022/2065 про цифрові послуги) базується на автоматичній крос-секторальній взаємодії та функціонуванні транскордонних механізмів реагування на кшталт EU-CyCLONe, тоді як для України імплементація цих європейських стандартів, розпочата прийняттям Закону № 1882-IX, у поєднанні з унікальним національним досвідом трирівневого фізичного захисту енергетичної інфраструктури, виступає стратегічною основою для побудови сучасної системи оборони та повоєнного відновлення за принципом «відбудувати краще»;

- правова оцінка кримінальних кодексів країн-членів Європейського Союзу (Іспанія, Італія, Франція, Німеччина), що визначає їх спільні (криміналізація злочинів, які пов'язані із тероризмом, при чому покаранню підлягають злочини, які власне пов'язанні із діяльністю терористичних організацій та здійсненням терористичних актів, так і злочинів які скоєнні для їх забезпечення, зокрема фінансування, сприяння, підбурювання) та відмінні (1) у французькому кримінальному законодавстві встановлено, що тероризм визначається як кваліфікуюча ознака, тобто будь-який злочин буде вважатися терористичним, якщо його метою було залякування населення, держави або окремої особи; 2) Кримінальним Кодексом Італії передбачено спеціальну обтяжуючу обставину для загальних злочинів (в той же час передбачено терористичні злочини), якщо злочин скоєно з терористично метою то покарання збільшується на 50 %; 3) найбільш сурові покарання щодо тероризму міститься в кримінальному праві Іспанії, в то й же час в даній країні криміналізовані такі діяння як вихваляння тероризму та приниження його жертв) риси, які встановлюють можливість багатоваріативного механізму адаптації антитерористичної безпеки України в європейський безпековий простір.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях та рефераті

Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені на

міжнародних наукових конгресах та науково-практичних конференціях в різних містах України, а також за кордоном.

Основні положення дисертації викладено автором у 44 наукових працях, із них: 2 розділи у колективних монографіях; 8 статей у наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 3 статті в інших наукових виданнях; 10 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

У наукових працях в повній мірі віддзеркалено всі розділи рецензованої дисертації.

Оцінка оформлення дисертації та змісту реферату.

Дисертаційна робота подана за традиційною схемою, викладена українською мовою. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 362 сторінки, з них – 325 основного тексту, що дозволило автору запропонувати ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, отриманих на основі вивчення значної кількості наукової літератури з даної проблематики.

Зміст реферату повністю відображає основні положення дисертаційної роботи, а обґрунтовані висновки і практичні рекомендації роботи повністю відповідають меті та завданням дослідження. Зауважень щодо оформлення реферату та його змісту немає, і він повністю відповідає існуючим вимогам МОН України.

Технології штучного інтелекту для генерування тексту не використовувалися.

В дисертаційній роботі на тему «Євроінтеграційні імперативи трансформації державного управління антитерористичною безпекою України» не використовуються положення кандидатської дисертації автора.

В цілому дисертаційна робота та реферат, написані літературною українською мовою, легко читається і сприймається.

Практичне значення дисертаційної роботи.

Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад державного управління при забезпеченні антитерористичної безпеки країни в період трансформаційних змін.

Теоретичні напрацювання та пропозиції автора отримали практичне впровадження в роботі Бюро економічної безпеки України (акт впровадження від 03.07.2025 р.), Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Житомирської обласної військової адміністрації (довідка про впровадження №410/02-07 від 23.07.2025 р.), Департаменту кіберполіції відділу протидії кіберзлочинам в Житомирській області (довідка про впровадження №38/108-2025 від 08.08.2025 р.), Житомирського районного управління поліції №1 Головного управління Національної поліції в Житомирській області (довідка про впровадження №б/н від 29.07.2025 р.), Управління Служби безпеки України в Житомирській області (довідка про впровадження №б/н від 12.08.2025 р.).

Наукові нароби автора використано в роботі Державного університету «Житомирська політехніка» при розробці методичного забезпечення з навчальних дисциплін «Міжнародний тероризм та міжнародна безпека» для підготовки фахівців зі спеціальності «Національна безпека» (довідка № 44-18.00/262 від 25.02.2025 р.)

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В процесі рецензування дисертаційної роботи Кучменка Віталія Олександровича на тему «Євроінтеграційні імперативи трансформації державного управління антитерористичною безпекою України» виникли такі зауваження та побажання:

1. Розділ 1 автор розпочинає розглядом публікаційної активності з проблем державної політики протидії тероризму, який присвячує цілий

однойменний пункт, що обіймає 19 сторінок; втім, вбачається зайвим виокремлення цього матеріалу у окремий пункт.

2. Подекуди автор удається до значних фрагментів цитування, як , наприклад, у п.1.2 «Типологія тероризму як загрози національної безпеки», коли наводить типологію, сформовану вченим Алексом Шмідом, яка, до речі, супроводжується досить змістовною формалізацією у вигляді малюнку 1.9 «Класифікація тероризму за Алексом Шмідом».

3. На рис. 2.2 «Структура вертикальних та горизонтальних зв'язків в системі управління кризами в ЄС» автор, при формалізації такої структури, обрав на інцидент кібератаку, уникнувши всіх інших видів терористичної небезпеки.

4. В п. 3.1 «Оцінка стану антитерористичної безпеки Україні та країнах світу на основі глобального індексу тероризму» автор проводить досить вагоме однойменне статистичне дослідження. Водночас, здійснених до пункту висновках не вистачає підсумків щодо міжнародних тенденцій, що стали б випереджувально-запобіжними для України.

5. В п.4.1 «Оцінка антитерористичної безпеки країн-членів Європейського Союзу» на рис. 4.2 «Кількість загиблих внаслідок терористичних атак у Європейському Союзі з 2010 по 2023 рік» автор у коментарях до цього малюнку зазначає: «Дана статистика є жахливою, адже за даний період загинуло 534 особи у мирних країнах у відносно мирний час для Західної Європи. Найбільша кількість загиблих була у 2015 році – 151 особа та 2016 році – 142 особи. У 2011 році – 79 осіб, а у 2017 – 68 осіб.». На нашу думку слід уникати таких емоційних епітетів в дисертаційній роботі, ще й на тлі величезних втрат України впродовж військового вторгнення на нашу землю.

Загальний висновок

Дисертація Кучменка Віталія Олександровича на тему «Євроінтеграційні імперативи трансформації державного управління антитерористичною безпекою України», що подана до захисту на здобуття

наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку є завершеною, оригінальною науковою працею, спрямованою на вирішення актуальної наукової проблеми, що полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному визначенні напрямів трансформації системи державного управління антитерористичною безпекою України відповідно до євроінтеграційних імперативів, а також у розробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо гармонізації національної моделі безпеки з нормами, стандартами та практиками Європейського Союзу.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 25.00.05 – державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Робота цілком відповідає вимогам, котрі висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, зокрема пп. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197, а її автор – Кучменко Віталій Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Офіційний опонент:

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту
навчально-наукового інституту
цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України

Аліна Помаза-Пономаренко

Підпис Аліни Помаза-Пономаренко
завідую
Генеральний секретар
к.п.с.х.м.к.р.к.с.



Андрій Подігач